Проф. Я. РЕЗНІК

ТВОРЧА УЯВА

Творча уява — це здатність перетворювати дані досвіду, комбінувати їх в нові сполучення, створювати з них нові уявлення і образи.

Творча уява має величезне значення в житті людини. Без творчої уяви, без фантазії неможливе створення правильних уявлень про ті предмети і явища, які людина не може безпосередньо сприймати своїми органами почуття. Уявлення про предмети і явища, віддалені від людини простором і часом, вона може створити на основі свого особистого досвіду лише завдяки здатності творчої уяви. Людина, яка ніколи не бачила, наприклад, північного сяйва, може скласти собі більш-менш ясне уявлення про це явище по його опису лише з допомогою творчої уяви, тобто здатності по-новому сполучати (відповідно до опису) уявлення про різні кольори, форми, їх сполучення і зміни, надбані ним через безпосереднє чуттєве сприймання.

За допомогою творчої уяви людина може одержати правильне уявлення, тобто адекватне відображення таких предметів і явищ, які взагалі не піддаються чуттєвому досвіду або сприймаються чуттєвим досвідом невірно, перекручено.

Наші органи чуття уявляють нам землю, як щось плоске, нерухоме, стійке, а творча уява малює нам дійсний образ землі: величезна куля, нічим не підтримувана, що з величезною швидкістю мчить, обертаючись навколо своєї осі, в світовому просторі, тягнена дією невидимих сил.

Без творчої уяви, без фантазії неможлива діяльність абстрактного мислення. Створення понять, що дають найбільш правильне і найбільш повне відображення світу і його закономірностей, можливе лише завдяки здатності свідомо відбирати елементи досвіду, виривати (абстрагувати) ці елементи з їх природного, але іноді випадкового зв'язку, комбінувати і поєднувати по-новому, уявляти процеси і об'єкти в їх чистому вигляді, тобто звільненими від заслоняючих побічних елементів і обставин і т. п.

Створення найпростішої абстракції, найелементарнішого поняття потребує тому участі творчої уяви: «В самом простом обобщении, в элементарнейшей общей идее («стол» вообще) **есть** известный кусочек **фантазии**» [1].

Творча уява відіграє величезну роль в науковій роботі. Наука, що ставить собі на меті не тільки констатацію і голий опис фактів, а знаходження зв'язків між ними, викриття причин і дій, підстав і наслідків, неможлива без роботи фантазії, творчої уяви. Бо тільки творча фантазія дає людині можливість вловлювати зв'язки, приховані від його чуттєвого сприймання, створювати гіпотези, які є найважливішим етапом до встановлення правильних теорій, конструювати системи, які об'єднують наші знання і дають всеохоплююче відображення фактів і закономірностей якоїнебудь області реальної дійсності в усіх її зв'язках і поєднаннях.

«Я гадаю, — каже О. М. Горький, — що саме фантазія, «видумка» створила і виховала теж одну з чудових якостей людини — інтуіцію, тобто «домисел», який приходить на допомогу дослідникові природи в той момент, коли його мисль, вимірюючи, рахуючи, зупиняється перед виміряним і підрахованим, не в силі зв'язати свої спостереження, зробити з них точний практичний висновок. Тоді на допомогу дослідникові приходить домисел:

[1] В. И. Ленин. Философские тетради, стр. 336.

«А може, це ось так?» І, доповнюючи розірваний ланцюг своїх спостережень ланкою умовного припущення, вчений створює «гіпотезу», яка або стверджується дальшим вивченням фактів, — тоді ми одержуємо строго наукову теорію, абож факти, досліди відкидають гіпотезу» [1].

«Нелепо отрицать роль фантазии и в самой строгой науке» [2],— говорить Ленін. — «Эта способность, — пише він в іншому місці, — чрезвычайно ценна. Напрасно думают, что она нужна только поэту. Это глупый предрассудок! Даже в математике она нужна, даже открытие дифференциального и интегрального исчислений невозможно было бы без фантазии. Фантазия есть качество величайшей ценности» [3].

Велику роль фантазія відограє також в практичній діяльності. Ніяка свідома цілеспрямована діяльність, ніяка праця не можлива без участі творчої уяви. Праця людини тим і відрізняється від роботи тварин, що праця включає моменти передбачення, попереднього побудування в уяві того продукта, який повинен бути потім реально втілений в дійсності.

«Самый плохой архитектор от наилучшей пчелы с самого начала отличается тем, что прежде чем строить ячейку из воска, он уже построил ее в своей голове. В конце процесса труда получается результат, который уже в начале этого процесса имелся в представлении работника, то-есть идеально» [4].

І чим більш творчою стає людська праця, чим менше в ній шаблонності і одноманітного повторення, тим більше в ній посилюється роль творчої уяви, роль фантазії.

Значення творчої уяви в людській практиці визначається також тим, що вона створює прекрасні засоби вираження мислей і почуттів людини. Образи фантазії мають здатність відображувати в собі в надзвичайно спресованому вигляді найглибші мислі, найширші узагальнення, найприхованіші почуття. Ось чому такі образи мають величезну дійовість у відносинах між людьми. Як спалах магнія, ці образи раптом освітлюють такі глибини мислі і почуття, для висвітлення яких простим описом потрібні були б іноді цілі книги.

Ми бачимо, яку величезну роль відограє творча фантазія в пізнанні і в практичному житті.

Вона обумовлює можливість створення уявлень про такі предмети і явища, яких людина не має в своєму чуттєвому досвіді.

Вона входить складовою і необхідною частиною в процес створення узагальнень і понять навіть найпростіших і найелементарніших.

Вона являє собою найнеобхіднішу передумову до всякої наукової діяльності.

Вона відограє вирішальну роль в мистецтві.

Вона є важливішим елементом свідомої практичної діяльності людини.

Вона створює ефективніші засоби вираження мислей і почуттів, що відограють величезну роль в стосунках між людьми.

Треба, одначе, пам'ятати, що фантазія не завжди відограє корисну, плодотворну і творчу роль в пізнанні і в практиці. Іноді фантазія сприяє не наближенню людського розуму до правильного відображення об'єктивної дійсності, а навпаки — відхиленню в бік від реального світу, створенню неправильних, перекручених уявлень і понять про нього. Вивчення світу, підхід до нього нашого розуму включає «возможность отлета фантазии от жизни» [5].

Замість того, щоб сприяти успіхові людської практики, яка полягає в доцільнішому зміненні об'єктивної дійсності, фантазія іноді відхиляє людину від практичної діяльності, розвиваючи в ній слабовільність, бездіяльність, відчуженість від життя, компенсовані беззмістовними і безплодними мріями.

---

[1] М. Горький о сказках «Тысяча и одна ночь», т. I, стр. IX.
[2] В. И. Ленин. Философские тетради, стр. 336.
[3] В. И. Ленин. Сочинения, том XXVII, стр. 266.
[4] К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения, т. XVII, стр. 198.
[5] В. И. Ленин. Философские тетради, стр. 336.

Всякий продукт творчої уяви, всяка мрія виходить за межі особистого досвіду людини і в цьому відношенні не відповідає реальному життю, перебуває в розладі з нею.

Одначе, характер цієї невідповідності буває різним. Іноді ця невідповідність є необхідним ступенем до підняття самого життя на більш високий етап; тоді фантазія є життєвою і корисною. Іноді ж невідповідність фантазії з життям веде до відриву від життя, до слабості і бездіяльності, тоді фантазія безплодна і шкідлива. «Разлад разладу рознь», — писав з цього приводу Пісарев. — Моя мрія може обгоняти природний хід подій, абож вона може сягнути зовсім в бік, туди, куди ніякий хід подій ніколи не може прийти. В першому випадку мрія не завдає ніякої шкоди; вона може навіть підтримувати і посилювати енергію трудящої людини. В таких мріях нема нічого такого, що перекручувало або паралізувало б робочу силу. Навіть зовсім навпаки. Коли б людина була зовсім позбавлена здатності мріяти таким чином, коли б вона не могла інколи забігати вперед і бачити уявою своєю в цільній і закінченій картині те саме творення, яке тількищо починає складатися під його руками, — тоді я рішуче не можу уявити, яка спонуклива причина примусила б людину затівати і доводити до кінця величезні і стомлюючі роботи в області мистецтва, науки і практичного життя... Розлад між мрією і дійсністю не завдає ніякої шкоди, коли тільки особа, що мріє, серйозно вірить в свою мрію, уважно придивляється до життя, порівнює свої спостереження з своїми повітряними замками і взагалі сумлінно працює над здійсненням своєї фантазії. Коли є якенебудь стискання між мрією і життям, тоді все гаразд...

Але є мрії зовсім іншого роду, — мрії, що розслаблюють людину, — мрії, що народжуються під час бездіяльності і безсильності і підтримують своїм впливом ту бездіяльність і ту безсильність, серед яких вони народились. Це — маніловські мрії про лавки на кам'яному мості. Мріючи таким чином, людина сама знає, що вона не в силі рушити пальцем для того, щоб мрія перейшла в дійсність»[1].

Про фантазію, яка виявляється в мріях першого роду, Ленін говорив, що вона є якість великої цінності. В буржуазному суспільстві ця фантазія менш за все виховується; все життя і все виховання ведуть до розвитку фантазії безплодної, такої, що протистоїть творчому життю. «Те виховання, — говорив в свій час Пісарев, — яке ми звичайно даємо нашим дітям, веде їх найпрямішим і вірним шляхом у безвихідну область наркотичної мрії»[2].

Радянська школа мусить всіляко виховувати у дітей творчу фантазію, яка сприяє кращому пізнанню і найраціональнішому перетворенню реальної дійсності, оберігаючи їх від пустої і безплодної «наркотичної» мрійності.

Виховання творчої уяви у дітей мусить враховувати своєрідні особливості дитячої фантазії.

При спостереженні над дітьми, нам передусім кидається у вічі надзвичайна жвавість їх фантазії, надмірна роль, яку вона відограє в їхньому житті.

Діти прикрашують оточуючий їх світ живими фарбами уяви. Вони створюють для себе світ фантазії, в якому відчувають себе іноді вільніше і щасливіше, ніж в світі реальності. «В дитинстві, — каже Бєлінський, — фантазія є переважна здатність і сила душі, головний її діяч і перший посередник між духом дитини і поза неї перебуваючим світом дійсності»[3].

Світ дійсності вражає маленьких дітей різноманітністю незрозумілих для них предметів і явищ. Вони намагаються якнебудь з'ясувати собі ці предмети і явища. Вони закидають оточуючих їх дорослих незчисленними питаннями. Одначе, відповіді дорослих не завжди бувають зрозумілі і врозумливі. І от діти намагаються по-своєму тлумачити оточуючий їх

---

[1] Д. И. Писарев. Промахи незрелой мысли. Сочинения, т. IV, стр. 206 — 208.

[2] Там само, стор. 210.

[3] В. Г. Белинский. Педагогические сочинения. 1912, стр. 85.

світ, пускати в хід силу своєї фантазії. Недоступні пояснення дорослих вони перекладають на мову примхливо поєднуваних, але зрозумілих для них уявлень.

Яскравий приклад перекладу абстрактних пояснень на мову конкретних образів, створюваних за допомогою фантазії, наводить Чуковський.

Мати п'ятирічного Волика сповістила йому суворо-наукові відомості про походження дітей. Волик зараз же почав імпровізувати довжелезну повість про своє життя в материній утробі.

— Там є перегородка між спиною і животом.

— Яка перегородка?

— Така перегородка з дверцями. А дверці ось такі маленькі (сміється). Так, так. Я сам бачив, коли у тебе в животі був. І кімнатка там є малесенька, а в ній живе дядечко.

— Який дядечко?

— Я був у нього в гостях, пив у нього чай. Потім я грався ще в садку. Там і садок є маленький, і пісочок в ньому. І колясочка маленька... Я там з дітками грав і катався.

— А звідки ж дітки?

— Це у дядечка народились... Багато, багато діток... І все хлопчики, дівчаток там нема...

— І ти там жив у них?

— Я приходив до дядечка в гості, а коли прийшла пора родитись, я з ним попрощався за ручку і вийшов у тебе з животика [1].

Допомагаючи дітям осмислювати оточуючий світ, впорядковувати уявлення про нього, фантазія разом з тим надає їм можливість вправляти і пробувати свої ростучі сили. В реальній дійсності житейської практики дитина вимушена грати роль лише пасивного споглядача. Вона з інтересом спостерігає працю дорослих людей. Вона з заздрістю відмічає силу цієї праці, яка підкорює волі людини живу і мертву природу. Вона б також хотіла, як візник, примусити коня бігти, куди їй захочеться; як кондуктор, приводити до руху і зупиняти по бажанню трамвай; як мама, примусити примус горіти яскравим огнем, перетворити продукт в обід, надати чистоту і блиск речам, що забруднилися і т. д. і т. п. Але всі ці види праці для неї недоступні. Її не допускають до них. А коли б навіть і допустили, вона б дуже скоро пересвідчилась в своїй слабості. І ось тут саме на допомогу приходить фантазія.

Якщо не можна загнуздати справжнього коня, то нема нічого легше, ніж перетворити палку в коня і пробобляти з нею все, що тобі завгодно. Якщо не можна командувати справжнім пароплавом, то можна себе самого перетворити в пароплав, свистіти, гудіти і рухатись, як справжній пароплав, і в той же час віддавати накази, як справжній капітан.

Діяльність уяви нерозривно зв'язана у дитини з емоційною і вольовою сферою.

Уявлюваний світ часто також діє на її чуття і вчинки, як світ реальний. Страшний звір на картинці або в оповіданні викликає у неї майже таке ж почуття страху, як коли б він був реальним, і дитина від нього так само тікає, як втекла б вона від реального звіря. Перемогу, одержану нею в грі над олов'яними солдатиками або над кубиками, що являють вороже військо, вона так само переживає і одержує від неї приблизно таке ж задоволення, як і від справжньої перемоги на полі бою. Вона втілюється у вигаданий нею предмет і живе життям уявлюваного героя.

Необережне втручання в діяльність фантазії дитини, зруйнування створеного її уявою світу грубим втручанням здорового смислу дорослого спричиняє дитині справжній біль і може шкідливо вплинути на її духовний розвиток. «Уява дитини, — говорить Пірогов, — і розвивається і діє — в міру розвитку зовнішніх почуттів і понять. У неї мисль ніколи не випереджає уяву. Оточуюча природа, для неї ще нова, дає дитині стільки поживи, що її уява завжди працює. Це калейдоскоп у постійному русі,

[1] К. Чуковский. От двух до пяти, стр. 63.

через який діти дивляться на все, що оточує. Бережіться порушити цю фантастичну гру вашими діями.

Вашою штучною обстановкою, як би вона не була чарівна, вам все ж таки не вдасться замінити ті чудові образи, які творить дитяча фантазія»[1].

Величезну роль фантазії в житті дітей необхідно постійно враховувати і всіляко використовувати в навчально-виховній роботі. Гра фантазії може бути чудовим засобом для зацікавлення дітей навчанням. Творча самодіяльність в області фантазії може бути вихідною точкою розумової самодіяльності взагалі. Робота фантазії може бути стимулом для розвитку у дітей спостережливості, мислення, цілеспрямованості і волі. Фантазія може, нарешті, бути чудовим засобом для розвитку почуттів і моральних якостей.

Надмірна діяльність фантазії у маленьких дітей, її надзвичайна жвавість викликає у багатьох спостерігачів уявлення про те, що дитяча фантазія відрізняється значно більшою силою, більшим багатством і різноманітністю, ніж фантазія дорослого. Це уявлення не відповідає дійсності. Продуктивність і жвавість дитячої фантазії, її переважне значення в житті дітей обумовлюється не її силою, багатством і різноманітністю, а слабістю досвіду дітей, бідністю їх реальних уявлень, некритичністю їх мислення.

Сама фантазія, якщо виміряти її силу і багатство кількістю елементів і їх комбінацій, оригінальністю і внутрішньою погодженістю цих комбінацій, виявляється дуже слабою і бідною. І в цьому нема нічого дивного. Творча уява не може створювати з нічого. Вона створює всі свої образи з елементів, які взяті з реальної дійсності і містяться в чуттєвому досвіді людини. «Тільки той може уявити собі неіснуючий в природі мармуровий апельсин, хто пам'ятає і уявляє собі окремо мармур і окремо апельсин. Фантастична, казкова картина складається отже з частин явищ, що дійсно існують, нами сприйняті, затримані нашою пам'яттю, відтворені нашою уявою і нею ж поєднані інакше, ніж вони були сприйняті ними»[2].

Але діти мають надто незначні знання про існуючі явища і предмети, запас сприйнятих і затриманих їхньою пам'яттю уявлень надто малий. Ось чому їхня фантазія бідна і одноманітна, вона більш репродуктивна і наслідувальна, ніж творча.

Другим проявом слабості дитячої фантазії є її хаотичність і недисциплінованість. Діти не вміють свідомо направляти діяльність своєї фантазії, підкоряти її певній меті. Вони, звичайно, не вміють достатньо піддати критиці роботу фантазії та її продукти, вони часто не бачать меж між фантазією й дійсністю.

Відсутність затримок для роботи фантазії перетворює її в пусту мрійність. Ця мрійність часто виражається в так званих «денних снах» або «мріях наяву», коли діти, сидячи на уроці, віддаються хаотичному потокові відривчастих думок, які по своїй беззмістовності, неорганізованості і непідкореності волі і свідомості мало відрізняються від нічних снів.

Ці «денні сни» є справжнім бичем навчальної роботи, бо вони заважають дитині зосередити увагу.

Слабість дитячої волі і нахил до пустої мрійності є причиною того, що діти значно частіше, ніж дорослі, заглиблюються в світ безплодних мрій, для того щоб там знайти втіху від невдач в реальному житті.

Наштовхуючись на непоборні перешкоди об'єктивного світу, вони тікають у світ своєї фантазії. В солодких мріях, де вони виступають в ролі головних героїв і богатирів, вони знаходять компенсацію своєї слабості в дійсності. Згадаймо мрії Миколи — героя повісті Л. М. Толстого «Отрочество», коли ненависний вихователь запирає його в коморі і готує для нього різки. В цих мріях Микола бачить себе увінчаним лаврами за перемогу, одержану ним на війні. До нього підходить сам цар і обіцяє виконати всі його бажання. Микола звертається до царя з словами: «Прошу одного — дозволь мені знищити ворога моєго іноземця St. Jerom'a. Мені

---

[1] Н. И. Пирогов. Сочинения, т. I, стр. 89.

[2] Н. А. Корф. Наши педагогические вопросы. 1882, стр. 295.

хочеться знищити ворога мого St Jerom'a». З якою насолодою він у мріях своїх здійснює помсту, грізно зупиняючись перед своїм ворогом і наказуючи йому стати на коліна!

То він уявляє, що він умер. Його душа носиться невидимкою по всіх кімнатах, підслуховує похвали, які говорять на його адрес, і насолоджується знищенням ворога. «Він славний був хлопчик», — скаже папа з слізьми на очах. — «Так, — скаже... St. Jerom, — але великий шибеник». — «Ви б повинні поважати мертвих, — скаже папа, — ви були причиною його смерті, ви залякали його, він не міг перенести приниження, яке ви готували йому... Геть звідси, лиходію!» І St. Jerom упаде на коліна, буде плакати і просити пробачення».

Така ж втеча дитини в мрію, компенсуючу безсилість і зневажливе самолюбство в дійсності, художньо описує і Ромен Роллан. Маленький Жан Крістоф, що зчинив бунт проти свого батька і був силою підкорений, мріє про те, як він уб'є себе, кинувшись у проліт сходів. Він жваво малює в своїй фантазії картину помсти над батьком: «Верхні двері швидко відчиняються. Перелякані голоси кричать: «Він упав! Він упав!» Швидкі кроки на сходах. Батько, мати кидаються з плачем на його тіло. Вона ридає: «Це ти винний! Це ти вбив його!» І батько, сплеснувши руками, кидається на коліна, б'ється головою об перила і кричить: «Я негідник! Я негідник».

Подібні до цього художні зображення безплодних мрій, в яких знаходить вихід невтішне горе дітей, зустрічаються у великій кількості в творах великих письменників, знавців дитячої душі. І в цьому нема нічого дивного. Тяжкі умови життя дітей трудящих в буржуазному суспільстві, пригнічення особи дітей, застосування до них жорстоких покарань, — все це примушує їх часто вживати цей наркотичний засіб.

Щасливе дитинство в країні соціалізму, оточене піклуванням і чуйною увагою дорослих, зігріте сонцем сталінської любові, не знає цих кошмарів. Наші діти не тікають у мрію, а навпаки через мрію вони намагаються якнайактивніше, уже зараз, негайно включитись у радісне наше життя, яке непереможно вабить їх своїми чудесними подіями і чудовими подвигами.

Школа повинна прийти на допомогу дітям, навчити їх оволодівати своєю мрією, розвивати, вдосконалювати і дисциплінувати їхню фантазію.

Як же можна розвивати, вдосконалювати і дисциплінувати фантазію дітей?

Щоб відповісти на це питання, розберемось у тих якостях, що визначають діяльність розвиненої творчої фантазії.

Ці якості такі:

1. Велика кількість наочних уявлень, зв'язаних з витонченою здатністю уважного спостереження.

2. Яскравість і інтенсивність уявлень.

3. Рухомість уявлень. Легкість виділення окремих уявлень з їх звичного сполучення і створення з них нових сполучень.

4. Критичне ставлення до роботи уяви. Уміння порівнювати продукти уяви з спостереженнями реальної дійсності. Уміння оцінювати мрію з точки зору її внутрішньої погодженості і виправданості окремих частин і можливості її реального здійснення.

5. Дійовість фантазії. Її здатність втілюватись в реальних формах, перетворитись в життя.

6. Технічні уміння, необхідні для зовнішнього вираження продуктів творчої уяви. Знання мови, як засобу перетворення фантазії в поетичний твір — або графічна грамотність для реалізації продуктів творчої уяви в живописі і т. д.

Всі ці якості розвиваються у дітей всією сукупністю учбової і виховної роботи в дитячому садку і в школі.

Важливішими засобами розвитку творчої уяви у дітей в ранньому віці є ігри і казки. Під час гри дитина пов'язує діяльність своєї уяви з різноманітною рухливою діяльністю і з впливом її на оточуючі реальні предмети. Це поєднання сприяє взаємному посиленню і вдосконаленню діяль-

ності фантазії і практичної діяльності, що веде до пізнання реальної дійсності і до оволодіння нею.

Кожний новий предмет, втягуваний в гру, стимулює роботу творчої уяви, яка наділяє цей предмет якиминебудь фантастичними властивостями. Кожний новий образ шукає свого втілення в якійнебудь реальній речі або в якійнебудь реальній дії.

Спочатку зв'язок між фантастичним образом і реальним предметом або дією надто умовний. Дитина, за словами Гете, уміє з усього робити все. Колоду вона перетворює виключною силою фантазії в ляльку, палку — в коня, перекинутий стілець — в автомобіль. Далі дитина стає більш вимогливою. Вона починає шукати більшої відповідності між образом фантазії і предметним втіленням цього образу. З допомогою ганчірок вона надає колоді більшої чи меншої подібності до ляльки, з допомогою обруча, дощечок, палок і інших речей вона робить перекинутий стілець подібним до справжнього автомобіля.

Таким чином, в процесі гри росте і розвивається дитяча фантазія. Вона збагачується, набуває різноманітності, гармонічності, дійовості.

Величезне значення казки для розвитку творчої уяви дітей виявляється вже в перші роки життя дитини.

Як тільки діти оволодівають мовою, слово стає могутнім фактором розвитку їх фантазії. Маленькі діти мають здатність зв'язувати з словами зорові образи. Тому прості казки, оповідання мами або няні сповнені для них реальності. Вони відчувають слова казки, як реальну дійсність. Процес перетворення слів у реальні образи дає дітям величезну насолоду, тому вони невпинно вимагають, щоб їм ще і ще повторювали одну і ту ж казку.

При повторенні казки вони не допускають ніяких відхилень від першої редакції. Вони зараз же помічають найменші зміни в передачі казки, які викликають у них глибоке незадоволення. Це свідчить про те, що кожна деталь казки повністю реалізується їхньою уявою. Чудовий світ казки, створений уявою, мало відрізняється для них своєю яскравістю, виразністю сприймання і безпосереднім впливом на почуття від реального світу, що сприймається чуттям. Таким чином казка відкриває дітям доступ у чарівний світ фантазії, в якому людина є повним владарем.

Стимулюючи і заохочуючи сміливий політ творчої уяви, казка разом з тим дисциплінує її. Вона навчає дітей зосереджувати увагу на словах і їх сполученнях і перетворювати словесні сприймання в уявлення і образи певного роду. Вона навчає їх приводити в систему уявлення і образи, підкорюючи їх якійнебудь загальній ідеї.

Одначе, не всі казки мають такий плодотворний вплив на розвиток фантазії. Поганий добір казок може завдати великої шкоди розвиткові дітей. «Перші враження сильні, — каже Белінський, — і плодом нерозбірливого читання буде передчасна мрійність, пуста і брехлива ідеальність, всупереч бадьорої і здорової діяльності, нахил до таких почуттів і положень у житті, які не властиві дитячому вікові» [1].

Казки, просякнені песимістичним духом, наповнені страхіттями, стражданнями і безпросвітним горем, можуть надто сильно налякати, засмутити і навіть надломити дитячу душу. Треба відбирати для дітей казки світлі, веселі, бадьорі, в яких страшне відограє лише підсобну роль, а горе і страждання поборюються силою людського розуму і міццю людського духу.

Велике значення для вдосконалення і дисциплінування фантазії має систематична учбова робота.

Вивчення безпосередньо оточуючого життя (природи і суспільства) збагачує дітей необхідними для роботи фантазії уявленнями.

Вивчення об'єктів і явищ, що перебувають в сфері безпосереднього досвіду дітей, розвивають їхню здатність творчо створювати в своїй фантазії нові уявлення і образи.

В цьому відношенні особливо велику роль відограють оповідання з географії, історії, природознавства.

---

[1] В. Г. Белинский. Педагогические сочинения, стр. 78.

Вивчення реального світу і розвиток мислення виховує у дітей критичний підхід до роботи фантазії.

Розвиток уваги і волі, виховання певних інтересів, прагнень і установок привчає дітей приборкувати свою фантазію і свідомо направляти її на досягнення певної мети.

Всі ці завдання розв'язуються у виховній роботі не самопливом, а при умові правильної скерованості процесу виховання і застосування правильних педагогічних методів.

Якщо, наприклад, бесідування з дітьми не виходить з їх спостережень, з чуттєвого досвіду, з особистих переживань, якщо воно схоластичне, схематичне і вербалістичне, воно не може збагачувати дітей необхідними для діяльності фантазії яскравими уявленнями.

Якщо бесіда ніколи не набуває характеру творчих шукань дітей і самостійного знаходження під керуванням вихователя відповідей на поставлені питання, вона не може розвивати здатності уявляти і критично мислити.

Слід підкреслити особливу роль наочності. Наочність виховує творчу уяву не лише в тому відношенні, що вона створює необхідний матеріал для його діяльності в формі яскравих уявлень. Вона також стимулює самостійний політ фантазії.

Коли діти, наприклад, розглядають в музеї речі, які оточували в побуті якунебудь велику людину, письменника, революціонера, ці речі дають поштовх діяльності їх фантазії, і вони мимоволі відтворюють живий образ цієї людини в оточенні розглядуваних речей.

Величезне значення для культивування творчої уяви мають художні твори, поезія, живопис, скульптура, архітектура, музика.

Фантазія великого художника, втілена в його творі, безпосередньо впливає на фантазію дітей, стимулюючи її діяльність, збагачуючи і облагороджуючи її зміст і засоби, даючи їй певний напрямок.

Поряд з вивченням творів народної творчості і великих художників, школа і дитячий садок повинні всіляко стимулювати художню, конструктивну і організаційну творчість самих дітей. На відповідних заняттях в дитячому садку, на уроках і в гуртках художньої самодіяльності в школі діти пробують і тренують свою творчу уяву, оволодівають відповідними уміннями.

Виховання творчої уяви дітей в радянській школі і дитячому садку не може бути зведено лише до формального виховання відповідних здібностей.

Наше героїчне життя, яке є здійсненням величної мрії кращих людей людства, дає учителям і вихователям достатньо матеріалу і засобів для скерування творчої уяви дітей таким чином, щоб виховати з них мужніх будівників комуністичного суспільства.

Виховання творчої уяви мусить бути органічно пов'язане з вихованням інтересів, почуттів, комуністичної моралі, волі і характеру радянських дітей.

Державна Публічна
БІБЛІОТЕКА УРСР
ІНВ. 742745